

VARIA

— KÖZLEMÉNYEK —

REFORMOK AZ EGYHÁZI BÍRÓSÁGON

Évszázados eljárásjogi szabályokat változtatott meg a pápa

HÁRSFAI Katalin
egyetemi tanár (PPKE KJPI)

1. A kánoni eljárás reformja

A Rota Romana dékánjának vezetésével szakértőkből álló csoport közreműködésével készítette el Ferenc pápa 2015-ben a házassági semmisségi perek gyorsaságát és egyszerűségét elősegítő *Mitis Iudex* kezdetű *motu proprio*-ját. A „*Mitis Iudex*” azaz „Szelíd Bíró” a *motu proprio* kezdő szavaiból ered, egyesek MI-nek mások MID¹-nek rövidítik a *motu proprio* kezdő szavaiból: „*Mitis Iudex Dominus Iesus*”. A MID *motu proprio*, vagyis jogi természetét tekintve törvény, amely hatályon kívül helyezi a 83-as CIC rendelkezéseit a 1671. kánontól az 1691. kánonig bezárólag, és helyükre új kánonokat iktat be. Az új törvényi rendelkezések helyes alkalmazása céljából a pápa ugyancsak kiadott egy Eljárási Szabályzatot,² amely 21 cikkelyben a bíróságok számára kíván segítséget nyújtani a megváltozott törvényi rendelkezések értelmezésében illetve kiegészítő rendelkezéseket tartalmaz.³

Ebben a cikkben nem vállalkozunk többre, mint az új eljárási rendelkezések ismertetésére oly módon, hogy együttesen tárgyaljuk a MID és az RP egyes rendelkezéseit az eljárás menetét követve. Törekszünk kiemelni az új szabályozásban annak elsődleges célját – az eljárás gyorsítását és egyszerűsítését – szolgáló kánonokat. Ugyanakkor emellett, hogy globális áttekintést adunk a házassági semmisségi perek új szabályozásáról, reflektálunk néhány – a kánonjogi szerzők által felvetett – kérdésre is.

¹ Cikkünkben a *motu proprio* MID rövidítését használjuk.

² Az Eljárási Szabályzatot a házasság semmisnek nyilvánításáért folyó ügyekben (*Regole procedurali per la trattazione delle cause di nullità matrimoniale*) az olasz elnevezésből az irodalomban RP-nek rövidítik és mi is ezt követjük.

³ A MID és az RP magyar fordítását dr. Erdő Péter bíboros készítette, szövegét a Magyar Kurír közléte alapján vettük át. Ld. http://uj.katolikus.hu/konyvtar/ferenc_papa_mitis_iudex_motu_proprio.pdf

A *Mitis Iudex motu proprio* 2015. augusztus 15-én jelent meg és 2015. december 8-án lépett hatályba azzal, hogy a semmisséget elsőként kimondó ítélet jogerőre emelkedéséről szóló rendelkezést azokban az ügyekben kell alkalmazni, amelyekben az ítéletet a MID *motu proprio* hatálybalépését követően adják ki.

A MID már jogszabály szerkesztési szempontból is újdonság a kánonjogban, mivel eddig a régi törvényeket módosító új törvényeket önállóan adták ki és nem illesztették be a korábbi törvény szövegébe. A MID viszont a 83-as CIC kánonjait hatályon kívül helyezi és az új kánonokat beiktatja a 83-as CIC-be, így egységes szerkezetben könnyen kezelhetővé válik a törvénykönyv, hasonlóan a civil törvényhozásban régóta alkalmazott módszerekhez.

2. Az előzményekről

A MID megjelenését megelőző időszakból meg kell említenünk a Római Rotának adott különleges felhatalmazást, ami lehetővé tette a MID megjelenése előtt már néhány reformintézkedés kipróbálását.⁴ A MID ugyanis szerves folytatása annak a *Rescriptum*nak⁵, ami 2013. február 11-én került kiadásra és a Római Rotán folyó házassági semmisségi perek eljárási szabályainak megváltoztatására adott felhatalmazást a Rota dékánjának. Ebben 3 évre felhatalmazást kapott a Római Rota arra, hogy eltérjen a 83-as CIC-ben foglalt eljárási szabályoktól és az Apostoli Szentsték bíróságainak Szabályzatától a házassági semmisségi perek esetében. A leirat 5 területre vonatkozóan adott engedélyt új eljárási szabályok alkalmazására a perek gyorsítása és egyszerűsítése tekintetében. Ennek az új bírósági eljárásnak a gyakorlati tapasztalatai kétségtelenül szerepet játszhattak a MID megalkotásában.

A MID bevezetőjében utal Ferenc pápa a 2014-ben tartott rendkívüli szinódusra, ahol az összegyűlt püspökök többsége szorgalmazta a házassági perek gyorsabb és könnyebb lefolytatását.⁶ Ennek érdekében hozott Ferenc pápa új rendelkezéseket a házasságok rendezése érdekében, hangsúlyozva azt, hogy ezek az új szabályok nem a házasságok érvénytelenségét kívánják segíteni, hanem a perek gyorsaságát és egyszerűségét, vagyis azt, hogy a hívek státuszukat egy elvárható optimális időn belül tisztázhassák, és ez ne jelentsen számukra elviselhetetlen anyagi terhet. Bevezetőjében hangsúlyozza Ferenc pápa, hogy az egyes püspökök a püspöki konferenciáktól kapjanak ösztönzést és segítséget arra, hogy a püspökök úgy szervezzék meg a bírói hatalom gyakorlását, hogy – a bíró és a hívek között a közelség elvének megvalósításán túl –, amennyire lehetséges, biztosítsák az eljárások ingyenességét a hívek vonatkozásában azzal egyidejűleg, hogy a bírósági munkatársak igazságos és tisztességes díjazásban részesüljenek.

⁴ Ld. HÁRSFAI Katalin: Házassági semmisségi perek a Római Rotán. *Kánonjog* 17., (2015) 81–86.

⁵ SEGRETARIA DI STATO: *Rescriptum ex audientia Ss.mi.* www.ascait.org/index.php, N:208.966.

⁶ Relatio Synodi n. 48.

3. A rendes kánoni eljárás

Kimondja a MID, hogy az Egyház továbbra is kizárólagos jogot formál a világi hatóságokkal szemben abban a tekintetben, hogy ítéletet mondjon a házasságok érvényessége kérdésében. Az Egyház saját jogon ítélkezik a megkereszteltek házassági ügyében, kivéve a házasság tisztán polgári hatásait, amelyeket a világi hatóságok bírálhatnak el. Az egyházi bíróságok a tisztán polgári hatások tekintetében (vagyon-, házastársi tartási-, gyermektartási stb. kérdésekben) csak a részleges egyházzogi rendelkezések esetében hozhatnak döntéseket. Az egyetemes egyházzog ilyen kérdésekben a döntést az államok joga szerinti hatóságokra bízta.⁷

A különvált vagy elvált házastársak is jogosan igényelhetik az életállapotuknak megfelelő a lelkipásztori segítséget, amelynek nyújtása a plébánosok, de a püspökök kötelessége is.⁸ Az egyházmegye házasság-pasztorációs munkája keretében meg kell szervezni a lelkipásztori vizsgálatot, melynek keretében tanácsot kaphatnak a hívők életállapotuk rendezésére.⁹ Ezt a feladatot nem kizárólag kánonjogászokra, hanem más szakterületen dolgozó hozzáértő klerikusokra és laikusokra kell bízni. Állandó szervezetet is létre lehet hozni erre a célra az egyházmegyében és ezzel kapcsolatos segédkönyvet is ki lehet adni.¹⁰ Ezeknek a tanácsadó szerveknek a feladata nemcsak a perek megindítása és eredményessége tekintetében lehet hasznos, hanem a házasságok helyreállítása, a felek kibékítése vonatkozásában is. Itt kívánunk utalni arra, hogy a 83-as CIC a felek békítését az eljárás minden szakaszában a bíró kötelességének tekintette, amelynek a bírák természetesen a legritkább esetben tudtak megfelelni, mivel a per előre haladásával a felek közötti ellentétek csak kiéleződtek.

A házassági perek megindítása korábban több bíróság előtt volt lehetséges, de egy-egy fórum kiválasztása feltételhez volt kötve. Most a bíróságok hatásköri szabályai egyszerűsödtek, mivel a Szentszéknél fenntartott ügyek kivételével egyenrangú illetékességi jogcímként jelöli meg a törvény mind a házasságkötés helyének bíróságát, mind bármelyik vagy mindkét fél lakóhelyének vagy pótlakóhelyének bíróságát, illetve a bizonyítékok többsége összegyűjtési helyének bíróságát.¹¹ A házassági per tehát bármelyik illetékességi cím alapján megindítható.¹² Szakított így a törvény azzal, hogy az alperesnek privilegizált helyzetet biztosítson, vagyis hogy az ő lakóhelye vagy

⁷ MID 1671. k. 1. §.

⁸ RP 1. cikkely.

⁹ RP 2. cikkely.

¹⁰ RP 3. cikkely.

¹¹ MID 1672. k.

¹² J. Llobell úgy vélekedik, hogy a MID gyengíti a védekezéshez való jogát az alperesnek a bíróságok hatáskörének ezzel az új szabályozásával. Ld. J. LLOBELL: *Alcuni questioni comuni ai tre processi per la dichiarazione di nullità del matrimonio previsti dal M.P. „Mitis Iudex”*. http://www.consociatio.org/repository/Llobell_Lumsa.pdf; az előadás meg fog jelenni: *Ius Ecclesiae*, 28 (2016). Llobell szerint: „Tuttavia, il MI tiene nella dovuta considerazione il rischio che una procedura semplificata possa affievolire il diritto di difesa del coniuge che non aderisce alla richiesta della nullità del matrimonio, in particolare tenendo conto del nuovo sistema di attribuzione della competenza (cfr. MI can. 1672, RP art. 7 § 1).”

pótlakóhelye szerinti bíróságot kelljen a felperesnek elsősorban választani; viszont új elvet fogalmaz meg azzal, hogy előírja a felek és a bíró legyenek közel egymáshoz. Ugyancsak pergazdaságossági szempont fogalmazódik meg, amikor a bíróságok közti együttműködés kihasználásával arra utal a törvényhozó, hogy biztosítani kell, hogy a lehető legkisebb költséggel vehessen részt bármely fél vagy tanú a perben.¹³

A megyéspüspök az első fokú bíró a házassági semmisségi perekben, eljárhat személyesen vagy mások útján is. Létesítenie kell a házassági perekre egyházmegyei bíróságot, vagy más közeli egyházmegyei bíróságot is igénybe vehet, vagy egyházmegyei közti bíróságot is létre lehet hozni ezekre a perekre.¹⁴ A püspök kötelessége azonban gondoskodni arról, hogy továbbképző tanfolyamokon képezzenek ki olyan személyeket, akik a bíróságon majd dolgozni tudnak.¹⁵

A házassági perket továbbra is három tagú bírói tanács tárgyalja, de a kollégiumnak már 2 tagja lehet világi személy – a korábbi egy helyett –, csak az elnök kell, hogy klerikus legyen.¹⁶

Ahol nem lehet három bíróból álló tanácsot alkotni, ott a püspök egyetlen klerikus bíróra is rábízhatja az eljárás lefolytatását, aki két ülnökkel együtt jár el. Az ülnököket a püspök hagyja jóvá, lehetnek jogászok, vagy humán tudományokban jártas személyek. Az egyes bíró gyakorolja ebben az esetben mindazokat a jogokat, amelyek a testületet, vagy az elnököt, vagy az előadó bírót illetik.¹⁷ A másodfokú bíróságnak viszont mindig társas bíróságnak kell lennie.¹⁸ Erre a társas bíróságra másodfokon ugyanazok a szabályok érvényesek, mint az elsőfokon eljáró társas bíróságra, vagyis a 3 bíróból csak a tanács elnökének kell klerikusnak lennie, a többiek lehetnek világiak is. A másodfokú bíróság a metropolita bírósága azokkal a kivételekkel, amelyeket a 83-as CIC 1438–1439. és az 1444. kánon felsorol.

A házasság érvényességét a házastársak, vagy kivételes esetben az ügyész, illetve egyikőjük vagy mindkét házastárs halála után a törvényes érdekét igazoló fél támadhatja meg, ha az érvényesség előzetes kérdésként merülne fel akár kánoni, akár világi hatóság előtt. A már megkezdett pert is folytathatja a törvényes érdekét igazoló személy, ha a perbezárást megelőzően a házastárs meghal.¹⁹

Új kifejezésként került a törvény szövegébe a „házasság helyrehozhatatlan megromlása”. A bírónak ugyanis kötelessége, mielőtt az ügyet elkezd tárgyalni, hogy meggyőződjön arról, hogy a házasság helyrehozhatatlanul megromlott és a házastársi együttélés már nem állítható helyre.²⁰ Ez a „helyrehozhatatlanul megromlása a házastársi együttélésnek” eddig a civil bíróságokon volt használt kifejezés, mint a házasság felbontásának feltétele. A kánonjogban viszont – eltérően a civil jogtól –, nem a házasság

¹³ RP 7. cikkely 2. §.

¹⁴ MID 1673. k. 1–2. §.

¹⁵ RP 8. cikkely 1. §.

¹⁶ MID 1673. k. 3. §.

¹⁷ MID 1673. k. 4. §.

¹⁸ MID 1673. k. 5. §.

¹⁹ MID 1674. k. 1–3. §.

²⁰ MID 1675. k.

ság felbontásának, hanem a per tárgyalása megkezdésének a feltétele. A bírő feladata a 83-as CIC korábbi szövegében a lekipásztori módszerekkel történő békítés volt, ami a házasság helyreállítására irányult. Az új kánon tulajdonképp ugyanezt a feladatot fogalmazza meg, amikor a bírő köteletségévé teszi, hogy győződjön meg a felek élet-körülményeiről, a házasság helyreállíthatóságáról, vagy helyreállíthatatlanságáról. A kánonjogászok által sokat kritizált kánon – ami a bírő első feladatát a felek békítésében jelölte meg – most kikerült a 83-as CIC-ből. Sok kanonista ugyanis azon az állásponton volt, hogy a bírónak nem lehet feladata a felek békítése; a bírő feladata a per eldöntése, az ítélet meghozatala. Megjegyezzük, hogy a bírónak képzettsége sincs rendszerint arra, hogy a feleket pszichológiai módszerekkel közös életük helyreállítására elvezesse. Nem lehet a bíróra olyan terhet rakni, amire szakmai felkészültsége nem teszi alkalmassá. A bírő csak a helyrehozhatatlan megromlás tényét tudja megállapítani.

A per keresetlevél benyújtásával kezdődik, de azt nem kizárólag a felperes adhatja be, hanem a házastársak együttesen is úgy, hogy mindketten aláírják. A keresetlevelet csak akkor kell kézbesíteni az alperesnek, ha ő nem írta alá.²¹ Abban az esetben, ha az alperes úgy nyilatkozik a keresetlevélre, hogy rábízta magát a bíróság igazságos döntésére, vagy ha a bíróság ismételt idézésére nem ad semmilyen választ, akkor az nem minősül ellentmondásnak.²² Neves kánonjogászok ezzel kapcsolatban többen úgy vélekednek, hogy az a törvényhozói megfogalmazás, hogy nem minősül ellentmondásnak az alperes ezen magatartása, még nem jelent beleegyezést. Mindennek abból a szempontból van jelentősége, hogy lehet-e az alperes „hallgatása” esetén rövidebb eljárásban tárgyalni az ügyet. A Zambon hivatkozik²³ a Törvényszövegek Pápai Tanácsa állásfoglalására, miszerint a rövidebb eljárás lefolytatásához szükséges mindkét fél kifejezett beleegyezése.²⁴ P. Moneta előadásában²⁵ arra hivatkozik, hogy az alperes

²¹ MID 1676. k. 1. §.

²² RP 11. cikkely 1. §.

²³ A. ZAMBON: *Il motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*. http://s2ew.diocesivenezia.chiesacattolica.it/s2ewdiocesivenezia/allegati/620/MID_Presentazione_2015-11-09.pdf

²⁴ TÖRVÉNYSZÖVEGEK PÁPAI TANÁCSA (PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS) (prot.n.15139/2015) del 1 ottobre 2015. A Tanács megállapította: „This explicit consent is foremost necessary because the brief process is an exception to the general norm.”

²⁵ P. MONETA: *La dinamica processuale nel m.p. "Mitis Iudex"*. www.consociatio.org/repository/ Moneta_Lumsa pdf; meg fog jelenni: *Ius Ecclesiae*, 28(2016): „Abbastanza comune, ad esempio, è l'espressione di 'rimettersi alla giustizia del tribunale'. Essa può significare che la parte è sostanzialmente d'accordo, ma non si sente di prendere un'esplicita posizione e riferisce che sia il tribunale ad accettare l'effettivo fondamento della nullità. Ma tale espressione può anche sottintendere una sostanziale contrarietà, che si preferisce non manifestare esplicitamente, confidando nella capacità del tribunale di accertare la realtà delle cose. Frequente è anche il silenzio della parte convenuta [...] I due atteggiamenti della parte convenuta, ai quali la disposizione fa riferimento (remissione alla giustizia o mancanza di risposta), vengono pertanto considerati, per espressa volontà legislativa, come „non opposizione”. Ma quest'ultimo atteggiamento va, a sua volta, equiparato al "consenso" a sensi del can. 1683, tale quindi da integrare quel presupposto necessario per l'avvio del processus brevior? Per rispondere a questo interrogativo va per prima cosa osservato che le Regole procedurali sono suddivise in Titoli, i quali corrispondono esattamente, anche nell'intitolazione, agli Articoli del testo del Motu proprio. Ciò significa che le disposizioni delle Regole procedurali vanno direttamente riferite a quelle inserite nell'Articolo corrispondente del Motu proprio. Orbene, l'art.11 §2 è inserito nel Titolo

nyilatkozata, miszerint aláveti magát a bíróság ítéletének, nem jelenti a keresetlevél elfogadását, hanem jelenthet egy lényegi ellentmondást is, amit az alperes nem akar kifejezni. Ha pedig az alperes a 2. felhívás után is hallgat, és nem nyilatkozik a perrel kapcsolatban, az nem jelent beleegyezést – és következésképp a rövidebb eljárásra való lehetőséget –, ugyanis az RP 11. cikkely 2. §-ában foglalt kitétel – azaz hogy a hallgatás nem tekinthető ellentmondásnak – a III. Cím alatt helyezkedik el, vagyis a per bevezető szakaszára és a vizsgálati szakaszra vonatkozik és nem a rövidebb eljárásra. Ugyanakkor feltehetjük a kérdést, hogy ebben az esetben mi értelme van az RP 11. cikkely 2. §-ának, ha nem a rövidebb eljárás lehetőségének megnyitása? P. Moneta is elismeri, hogy ha ez a megállapítás az introduktív szakaszra vonatkozik, akkor nincs semmi haszna. Álláspontját a rövidebb eljárás – ez esetben történő – kizárásával kapcsolatban azzal indokolja, hogy ha az alperes beleegyezésével azonosítjuk a hallgatását, ami nem minősül ellentmondásnak, akkor nem biztosítjuk az alperest megillető jogokat és azt kockáztatjuk, hogy majd az ítélet ellen fellebbezést nyújt be. Az, hogy ennek a rendelkezésnek²⁶ mi az értelme és vonatkozik-e a rövidebb eljárásra – véleményünk szerint – továbbra is nyitott kérdés marad.

Ha pedig az alperes kijelenti, hogy elutasít minden értesítést az ügygel kapcsolatban, akkor vele csak az ítélet rendelkező része lesz közölhető. Ebben az esetben úgy kell tekinteni, hogy lemondott arról, hogy az ítélet példányát megkapja.

A bírósági helynök feladata annak eldöntése, hogy az ügyet rendes eljárással, vagy az ún. rövidebb eljárással kell-e tárgyalni. A rendes eljárás keretében tárgyalandó ügyek számára meg kell alakítania a tanácsot, vagy ki kell jelölnie az egyes bírót és az ülnököket. A bírósági helynök határozatában meg kell állapítsa a perkérdést, és ezen belül a jogcímet vagy jogcímekeket is.²⁷

A kötelékvédő, a felek védői és az ügyész betekinethetnek az iratokba az iratok közzététele előtt is, jelen lehetnek a felek, tanúk, szakértők meghallgatásán, de a fél nem lehet jelen továbbra sem a másik fél, illetve a tanúk vagy a szakértő meghallgatásánál.²⁸

A bizonyítékok értékelésével kapcsolatban a bírót széles diszkrecionális jogkör illeti meg. A MID szerint²⁹ teljes bizonyító erővel rendelkezhetnek a felek nyilatkozatai, főként ha megerősítik szavahihetőségi tanúk, hacsak nincsenek más ellentmondó elemek; egyetlen tanú vallomása is, ha minősített tanú, lehet teljes bizonyító erejű, vagy ha nem minősített tanú, de a személyi vagy dologi körülmények indokolják, lehet teljes bizonyító erejű tanú, mindez a bíró értékelésére van bízva.

III. »L'introduzione e l'istruzione della causa«: si deve quindi ritenere che esso sia applicabile al corrispondente Articolo del Motu proprio (ossia ai cann. 1675–1678, ricompresi nell'Art.3) e non all'Art.5 riguardante il processo più breve e, in particolare, i requisiti richiesti per l'utilizzazione di tale tipo di processo[...]. Non sembra invece avere alcuna utilità in relazione alla fase introduttiva della causa o all'istruzione di essa nell'ambito del processo ordinario, che può procedere regolarmente, indipendentemente dalla posizione assunta dalla parte convenuta.»

²⁶ MID 1683. k. 1. §.

²⁷ MID 1676. k. 1–5. §.

²⁸ MID 1677. k. 1–2. §.

²⁹ MID 1678. k. 1–2. §.

A szakértő igénybevételét továbbra is az impotencia, illetve a beleegyezés hiányáról szóló perek igénylik, hozzá téve hogy egyéb esetekben is előírhatja azt a jog vagy igényelheti a bíró.³⁰

Az érvénytelenség megállapítása iránti perekben, ha valószínű, hogy a házasságot a felek nem hálták el, a bíróságnak lehetősége van – a felek meghallgatása után – az eljárás felfüggesztésére és a felmentés érdekében az Apostoli Szentszékhez történő felterjesztésre.³¹

A 83-as CIC korábbi rendelkezései szerint a házasság érvénytelenségét megállapító ítélet végrehajthatóságához két egybehangzó ítéletre volt szükség. Ezért a házasság érvénytelenségét elsőként kimondó ítéletet – fellebbezés hiányában – hivatalból fel kellett terjesztetni a felettes bírósághoz döntés hozatalra. Ez a rendelkezés a kánoni eljárásban több évszázados volt, folyamatosan két egybehangzó ítéletre volt szükség a személyállapotú perekben XIV. Benedek pápától kezdve.³² Új rendelkezés az, hogy a házasság semmisségét elsőként megállapító ítéletet végre lehet hajtani, ha a fellebbezési határidő eltelik anélkül, hogy rendes perorvoslatot kezdeményeznének.³³ Nincs tehát szükség két egybehangzó ítéletre. A fél, a kötelékvédő és az ügyész továbbra is élhet rendes perorvoslattal, vagyis fellebbezhet, illetve benyújthat semmisségi panaszt az ítélet ellen. Ugyancsak bármikor lehet perújrafelvételt kérni.³⁴ A perújítást a MID a harmadfokony eljáró bíróság hatáskörébe utalja, ezzel akarja a lehető legnagyobb stabilitást biztosítani a házassági perben hozott ítéletnek.³⁵ A végrehajthatóvá vált ítéletet azonnal közölni kell a házasságkötés helyének ordináriusával, aki gondoskodik arról, hogy a házassági és a keresztelési anyakönyvbe is bejegyezzék.³⁶ Ha az ítélet végrehajthatóvá vált, a felek új házasságot köthetnek, hacsak az ítélet nem tartalmaz ezzel kapcsolatos tilalmat.³⁷

4. A rövidebb eljárás

Teljesen új eljárás a semmisségi perek ún. rövidebb eljárással történő tárgyalása. Ebben az eljárásban maga a megyéspüspök jogosult ítélni.³⁸ A püspök személyes bírói tevékenységének az előtérbe kerülése látszólag ellentmond a korábbi szabályozás-

³⁰ MID 1678. k. 3. §.

³¹ MID 1678. k. 4. §.

³² 1740-1758 pápaságának ideje; a két egybehangzó ítélet szükségességét 1741-ben rendelte el.

³³ MID 1679. k.

³⁴ MID 1681. k.

³⁵ Llobell kifejti, hogy ezáltal a személyállapotú perekben nehezebbé válik a perújítás, mint más ügyekben, az in integrum restitució. Ld. LLOBELL (2016) i. m.: „[...] il can. 1681 del MI voglia riservare la trattazione della *nova causae propositio* a un tribunale di terza istanza, come minimo, in quanto più qualificato a proteggere, ove necessario, la stabilità della sentenza esecutiva. La riserva ad un tribunale di terzo grado del *novum examen* contro la sentenza esecutiva di prima istanza nelle cause sullo stato delle persone potrebbe rendere, paradossalmente, l'impugnazione di detto giudicato più „difficile” che la *restitutio in integrum* contro il giudicato nelle altre cause.”

³⁶ MID 1682. k. 2. §.

³⁷ MID 1682. k. 1. §.

³⁸ MID 1683. k.

nak.³⁹ A rövidebb eljárásra akkor van lehetőség, ha mindkét fél együtt terjeszti elő a kérelmet, vagy csak az egyik kéri, de a másik egyetértésével. Ugyancsak feltétel, hogy olyan tárgyi és személyi körülmények legyenek, melyek az érvénytelenséget nyilvánvalóvá teszik, és ezt tanúk vagy okiratok is alátámasztják.⁴⁰ A tárgyi és személyi körülmények körében a szabályzat tartalmaz egy példálózó felsorolást.⁴¹ Ezek a körülmények fennforgásuk esetén utalhatnak arra, hogy célszerű lesz az eljárás rövidebb formáját igénybe venni. Mivel ez a felsorolás példálózó jellegű és nem taxatív – erre utal az „említhetők például” kifejezés – természetesen más körülmények is utalhatnak arra, hogy nem szükséges az ügyet a hosszabb, rendes peres eljárásban tárgyalni. Az Eljárási Szabályzatnak ez a cikkelye a MID 1683. k. 2. pontjában szereplő tárgyi vagy személyi körülményeknek az értelmezéséhez nyújt segítséget. Eszerint rövidebb eljárást indokolhat a hit olyan hiánya, ami szinlelést vagy tévedést okozott; az együttélés rövidsége; abortusz a gyermek elkerülése érdekében; makacs kitartás egy házasságon kívüli kapcsolatban az esküvő idején vagy közvetlenül utána; a terméketlenség vagy súlyos fertőző betegség; korábbi kapcsolatból származó gyermek vagy börtönbüntetés eltávolítása megtévesztés céljából; a házasságkötésnek a házasság életétől teljesen idegen indoka; a nő előre nem látott terhessége; a beleegyezés kikényszerítése fizikai erőszakkal; az értelem használatának hiánya, amit orvosi dokumentumok is bizonyítanak.⁴²

Ha a rendes eljárásra terjesztik be a keresetlevelet, de a bírósági helynök úgy látja, hogy rövidebb eljárással is tárgyalható, akkor szólítsa fel az alperest, aki nem írta alá a keresetlevelet, hogy nyilatkozzon: hozzájárul-e a kéréshez és részt kíván-e venni az eljárásban.⁴³ Abban az esetben, ha az alperes nem válaszol, vagy kijelenti, hogy nem kíván az eljárásban részt venni, akkor – bár a törvényi szöveg szerint – nincs a felek között ellentmondás, mégis ezt neves kánonjogászok úgy értelmezik, hogy a rövidebb eljárás lefolytatásának feltétele nem áll fenn.⁴⁴

A keresetlevél tartalmi követelményeit illetően: annak röviden össze kell foglalnia a tényeket, meg kell jelölni az azonnal összegyűjthető bizonyítékokat és csatolni kell

³⁹ A 83-as CIC 1449. k. 3. §. szerint, ha a püspököt utasítják vissza, akkor tartózkodjon a bíraskodástól; a DC 22. cikkely 2. § kifejezetten kimondja, hogy ne gyakorolja a bíraskodást személyesen. Ezzel szemben a MID a rövidebb eljárásban kifejezetten kimondja, hogy a bíró személyesen a megyéspüspök. J. Llobell szerint a MID nem rontja le a CIC 1449. kánonját, mivel a sajátos körülmények indokolják a püspök tartózkodását a bíraskodástól. Ld. J. LLOBELL (2016) i. m.: „[...] Il MI è incentrato sull'esercizio immediato della potestà giudiziale del Vescovo diocesano personalmente o attraverso il tribunale vicario, meglio se è solo diocesano anziché interdiocesano. Ne potrebbe derivare che il divieto codiciale di giudicare, irrogato al Vescovo diocesano ricusato, appartenga alle norme abrogate dal MI, che affida esplicitamente al Vescovo sia l'intervento pastorale pregiudiziale, sia la possibilità di giudicare la causa col *processus brevior*. Forse, l'obbligo di astenersi e il diritto a interporre la ricasazione potrebbero esistere dinanzi a circostanze particolarmente oggettive e non legate all'operato pastorale del Vescovo, [...]”

⁴⁰ MID 1683. k.

⁴¹ RP 14. cikkely 1. §.

⁴² RP 14. cikkely 1–2. §.

⁴³ RP 15. cikkely.

⁴⁴ Korábban utaltunk néhány véleményre. Ld. 24. és 25. lábjegyzetet.

hozzá az okirati bizonyítékokat.⁴⁵ Az okiratok közt különösen jelentősek lehetnek az orvosi dokumentumok, mert feleslegessé tehetik a szakértői véleményt.

A bírósági helynök határozatban megjelöli a perkérdést, kinevezi a vizsgáló bírót és az ülnököt, kitűzi az ülés idejét 30 napon belül és mindenkit megidéz rá.⁴⁶ A bírósági helynök saját magát is kijelölheti vizsgáló bírónak, igazodnia kell azonban lehetőség szerint ahhoz, hogy abból az egyházmegyéből nevezzen ki vizsgáló bírót, ahonnan az ügy származik.⁴⁷

Az idézésben tájékoztatni kell a feleket – legalább három nappal a tárgyalás előtt –, hogy kérdőpontokat csatolhatnak be a felek, tanúk meghallgatására.⁴⁸ A felek és ügyvédjeik jelen lehetnek ebben az eljárásban a többi fél és tanú meghallgatásán, de ettől a vizsgáló bíró eltérően is rendelkezhet.⁴⁹ A tárgyalásról összefoglaló jegyzőkönyvet kell készíteni.⁵⁰ Lehetőség szerint egyetlen ülést kell tartani és 15 napot kell adni az észrevételek és a védelmek elkészítésére.⁵¹ Ezután a megyéspüspök hozza meg az ítéletet a házasság érvénytelenségéről, ha pedig nem tud ítéletet hozni – erkölcsi bizonyosság híján –, akkor az ügyet rendes eljárásra bocsátja.⁵² Az ítéletet hozó püspök – egyházmegyeközi bíróság esetén – annak a helynek a püspöke, amely hely alapján megállapították az illetékességet. Ha több ilyen hely van, akkor a felek és a bíró közti közelség elve lesz irányadó.⁵³ Az ítélet kimondásának módját a megyéspüspök határozza meg. Az ítéletet a püspök és a jegyző írja alá. Az indoklást legkésőbb egy hónapon belül közölni kell.⁵⁴

Az ítéletet a leggyorsabban közölni kell a felekkel. Fellebbezni a püspök ítélete ellen a metropolitához lehet, vagy a Rota Romana-hoz, a metropolita ítélete ellen a legrégebb szuffragáneus püspökhöz, ha a püspöknek nincs a pápán kívül felsőbb hatósága, akkor a maga által kiválasztott püspökhöz.⁵⁵

Ha kitűnik a fellebbezésből, hogy pusztán halogató jellegű, akkor a metropolita, a püspök vagy a Rota Romana dékánja utasítsa el. Ha viszont elfogadja a fellebbezést, akkor rendes eljárásban kell tárgyalnia.⁵⁶

5. Az okirati eljárás

Az ismertetett rövidebb eljárás mellett megmarad az okirati eljárás is. A megyéspüspök ill. bírósági helynök illetékessége az 1672. kánon szerint alakul. A megyéspüspök,

⁴⁵ MID 1684. k. és ESZ 14. cikkely 2. §.

⁴⁶ MID 1685. k.

⁴⁷ RP 16. cikkely.

⁴⁸ RP 17. cikkely.

⁴⁹ RP 18. cikkely 1–2. §.

⁵⁰ RP 18. cikkely 2. §.

⁵¹ MID 1686. k.

⁵² MID 1687. k. 1. §.

⁵³ RP 19. cikkely.

⁵⁴ RP 20. cikkely 1–2. §.

⁵⁵ MID 1687. k. 3. §.

⁵⁶ MID 1687. k. 4. §.

vagy a bírósági helynök, vagy a kijelölt bíró megidézi a feleket és a kötelékvédőt, ítéletet hoz a házasság semmisségéről, ha támadhatatlan és kifogástalan okiratból kitűnik az akadály fennállása, a forma hiánya – ha biztos, hogy nem adtak felmentést –, vagy a képviselőnek nem volt érvényes megbízása.⁵⁷ Ha a kötelékvédő úgy véli, miszerint nem biztos, hogy a felsorolt hibák fennforogtak, vagy hogy a felmentés hiányzott, akkor köteles fellebbezni a másodfokú bíróhoz és figyelmeztetni, hogy okirati eljárásról van szó.⁵⁸ Fellebbezési joga a félnek is van.⁵⁹ A másodfokú bíró meghallgatja a feleket és a kötelékvédőt, és vagy megerősíti az ítéletet vagy visszaküldi rendes eljárásra.

Az ítéletben figyelmeztetni kell a feleket minden esetben az erkölcsi és polgári kötelezettségeikre, melyek terhelik őket egymással és gyermekeikkel szemben tartási és nevelési kérdésekben.⁶⁰

Az eljárási módra vonatkozóan továbbra is kizárt házassági semmisségi pereket szóbeli eljárásban tárgyalni,⁶¹ a nem szabályozott kérdésekben pedig a rendes peres eljárás szabályai szerint kell eljárni a személyállapoti perekre és a közérdekű perekre vonatkozó szabályok megtartásával.

6. Összefoglalás és következtetések

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a MID és az RP rendelkezéseinek alkalmazása hozzájárul az eljárás egyszerűsítéséhez és gyorsításához, de csak abban az esetben, ha a bíróságok élnek a számukra megnyílt új lehetőségekkel. Ezeknek az új megoldásoknak a kihasználása kellő bátorságot és kezdeményező készséget, nem utolsósorban alapos jogszabályismeretet igényel. A MID záró rendelkezése megállapítja, hogy minden ellenkező rendelkezést hatályon kívül helyez. Az RP 6. cikkelye kimondja, hogy az Egyházi Törvénykönyvet minden szempontból alkalmazni kell, a sajátos szabályok fenntartásával, a házassági perekben is, valamint hangsúlyozza, hogy a jelen szabályzat nem kívánja részletesen kifejteni az egész eljárás vázlatát, csak megvilágítja, illetve kiegészíti. Mindebből következik, hogy a házassági perek tárgyalásához szükséges a 83-as CIC, a DC, a MID és az RP együttes ismerete, valamint az esetleges ellentmondások felismerése és feloldása. Ezen kívül a MID számos esetben ajánlást fogalmaz meg, és a bíró, vagy a püspökkari konferencia diszkrecionális jogkörébe utalja meghatározott döntések meghozatalát, lehetőséget adva a helyi viszonyokhoz való alkalmazkodásra, a szubszidiaritás elvének érvényre juttatásával. Ezzel a lehetőséggel élni nem kis feladat lesz.

⁵⁷ MID 1688. k.

⁵⁸ MID 1689. k. 1. §.

⁵⁹ MID 1689. k. 2. §.

⁶⁰ MID 1691. k. 1. §.

⁶¹ MID 1691. k. 1. §.

AZ EGYHÁZ ERKÖLCSI TANÍTÁSÁNAK KÁNONJOGI RELEVANCIAJA AZ ÉLET- ÉS CSALÁDVÉDELEM TERÜLETÉN

HÁMORI Antal
főiskolai docens (BGE)

1. Bevezetés

Az Egyház erkölcsi tanításának és e tanítás kánonjogi relevanciájának megfelelő ismerete – az élet- és családvédelem területén is – napjainkban, amikor rengeteg támadás éri az életet, a házasságot, a családot, rendkívül fontos. Azt is tapasztaljuk, hogy vannak, akik, noha kánonjogilag is kötelesek, nem kerülnek el az olyan tanítást, ami az egyházi tanítóhivatal által előterjesztett (hirdetett) tanítással ellenkezik (nem egyezik meg), sőt, időnként kifejezetten szembe mennek vele. Nagyon fontos, hogy az emberek lehetőleg minél jobban megismerjék az Egyház tanításának érveit, különösen azt, hogy a „Ne ölj!” parancsa (Kiv 20,13; MTörv 5,17; Mt 5,21–22) miért tiltja a művi abortuszt, és legalább a lélek vallásos meghajlásával elfogadják azt. Az alábbiakban röviden ehhez szeretnék hozzájárulni.¹

¹ Bővebben ld. pl. HÁMORI Antal: Az emberi élet védelme etikai, erkölcssteológiai, jogi, kánonjogi szempontból (az abortusz, az „eutanázia” és a túlbuzgó gyógyítás problémája az Egyház tanításában) I–II.; Protection of Human Life from Ethical, Moral Theological, Juristic and Canon Juristic Points of View (The Problems of Abortion, Euthanasia and Therapeutic Obstinacy in the Teaching of the Church) I–II. *Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója* 32., (2015/2) 50–67. és (2015/3) 94–105.; HÁMORI Antal: Az „eutanázia” és a katolikus erkölcssteológia. In FAZAKAS Sándor – FERENCZ Árpád (szerk.): *Ideje van az életnek, és ideje van a meghalásnak... Életvégi döntések keresztyén etikai megközelítése.* (Szociáletikai Intézet kiadványai 6.) Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem Szociáletikai Intézete, 2014. 97–125.; HÁMORI Antal: *Az eutanázia és a túlbuzgó gyógyítás problémája. Etikai, jogi, teológiai szempontok.* Budapest, Éghajlat Könyvkiadó, 2013. 157.; HÁMORI Antal: Az öngyilkosság kánonjogi nézőpontból. In: FILÓ Mihály (szerk.): *Haldós bűn és szabad akarat. Öngyilkosság a jogtudomány tükrében.* (Bibliotheca Iuridica, Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos kiadványai, Acta Congressuum 20.) Budapest, Medicina Könyvkiadó Zrt., 2013. 88–100.; HÁMORI Antal: Az „eutanázia” problémája kánonjogi nézőpontból – világi jogi kitekintéssel. In: FILÓ Mihály (szerk.): *Párbeszéd a halálról. Eutanázia a jogrend peremén.* (Bibliotheca Iuridica, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos kiadványai, Acta Congressuum 19.) Budapest, Literatura Medica Könyvkiadó, 2011. 120–140.; HÁMORI Antal: *A haldokló, beteg ember életének és méltóságának tisztelete az Egyház tanításában. Az „eutanázia” problémája erkölcssteológiai szempontból, profán szakirodalmi és jogi kitekintéssel.* (Erkölcssteológiai Könyvtár 8.) Budapest, JEL Kiadó, 2009. 352.; HÁMORI Antal: *Igazságosság, emberi méltóság, szabadság és felelősség, élet- és családvédelem.* Budapest, Axol Print Nyomdaipari és Kiadói Kft., 2009. 122.; HÁMORI Antal: *A humánembrió védelme erkölcssteológiai nézőpontból.* (Erkölcssteológiai Könyvtár 6.) Budapest, JEL Kiadó, 2008. 151.; HÁMORI Antal:

2. A tanítóhivatali megnyilatkozások kánonjogi jelentősége

A jelenleg hatályos, 1983. évi Codex Iuris Canonici² (CIC) III. könyve az egyház tanítói feladatáról szól.³ E könyv bevezető, 747–755. kánonjaiban a tanítóhivatal fogalmáról, feladatáról és hordozójáról olvashatunk.⁴

A 747. kánon 1. §-a a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) tanítása alapján⁵ megjelöli az egyház tanítói feladatának tárgyát, jellegét⁶ és utal az ennek során alkalmazni kívánt eszközökre is:⁷ „Az egyháznak, melyre Krisztus Urunk a hitletéteményt azért bízta, hogy a Szentlélek segítségével a kinyilatkoztatott igazságot szentül megőrizze, mélyebben kikutassa, híven hirdesse és magyarázza, kötelessége és eredendő joga, hogy saját tömegtájékoztatási eszközök alkalmazásával is minden emberi hatalomtól függetlenül hirdesse az evangéliumot minden népnek.”

E kánon 2. §-a szintén zsinati elveket foglal törvénybe:⁸ „Az egyház illetékes arra, hogy mindig és mindenütt erkölcsi elveket hirdessen a társadalmi renddel kapcsolatban is, továbbá hogy ítéletet mondjon bármely emberi dologról, ha az emberi személy alapvető jogai vagy a lelkek üdve megkívánja.” E § értelmezésekor szem előtt kell

Az életvédelem jogforrási alapjai. In: HORVÁTH-SZABÓ Katalin (szerk.): *Házasság és család.* Budapest, Új Ember Kiadó, 2008. 130–159.; HÁMORI Antal: A jog a család szolgálatában (az Egyház társadalmi tanításának tükrében, alkotmányjogi vonatkozásokkal). In: BERÁN Ferenc (szerk.): *A közjó az Egyház társadalmi tanításában.* Budapest, Szent István Társulat, 2008. 31–42.; HÁMORI Antal: Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások erkölcsi és jogi aspektusai. In: HÁMORI Antal – ROJKOVICH Bernadette – SZILÁGYI Szilvia (szerk.): *Szabadságra elhivatva az életért.* Budapest, Magyar Katolikus Családegylet, 2007. 65–75.; HÁMORI Antal: *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében világi jogi összehasonlítással.* Budapest, Szent István Társulat, 2006. XVII, 474.; HÁMORI Antal: A magzatkorú gyermek élethez való jogának egyházjogi és világi jogi védelméről (A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Az élet kultúrájáért című, a bioetika néhány kérdéséről szóló, 2003. évben meghozott körlevele kapcsán). In: *Biogenetika és etika.* (Sapientia füzetek 4.) Budapest, Vigília Kiadó, 2005. 87–107. Világi jogi szempontból ld. pl. HÁMORI Antal: Mikortól ember az ember a 21. századi Magyarország jövőképében – a jog tükrében? In: BESZTERI Béla – MAJOROS Pál (szerk.): *A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe.* (MTA Veszprémi Területi Bizottsága Gazdaság-, Jog- és Társadalomtudományi Szakbizottsága által 2011. május 23-án, Komáromban rendezett tudományos konferencia előadásai.) Veszprém, MTA VEAB – Budapesti Gazdasági Főiskola – Komárom város – Széchenyi István Egyetem – Pannon Egyetem, 2011. 411–425.; HÁMORI Antal: *A magzat élethez való joga.* Budapest, Logod Bt., 2000. 153.

² Ld. *Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal.* Szerkesztette, fordította és a magyarázatot írta: ERDŐ Péter. Budapest, Szent István Társulat, 2001. A továbbiakban az Egyházi Törvénykönyv e kiadására hivatkozom, mindenütt a kánonok számával, beleértve a kánonok magyarázatát is.

³ Vö. Mt 28,18–20.; DH 1., 14. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumait a továbbiakban az alábbi kiadás alapján hivatkozom, a magyar szakirodalomban is szokásos, a dokumentum kezdő szavainak első betűiből alkotott rövidítések és a dokumentum-pontok szerint: DIÓS István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai* (Szent István Kézikönyvek 2.) Budapest, SZIT, 2000.

⁴ Ld. pl. ERDŐ Péter: *Egyházjog.* (Szent István Kézikönyvek 7.) Budapest, SZIT, 2005. 395–399.

⁵ LG 24–25.; DV 7–10.

⁶ Vö. DH 4.

⁷ Ld. IM 3.

⁸ Ld. DH 14.; GS 76.

tartani, hogy ezeknek az erkölcsi elveknek a hirdetése során az egyház tiszteletben tartja a krisztushívők önállóságát a földi ország ügyeiben.

A CIC 227. §-a⁹ kimondja: „A világi krisztushívőknek joguk van arra, hogy a földi ország ügyeiben elismerjék számukra azt a szabadságot, amely minden polgárt megillet; ezzel a szabadsággal élve azonban ügyeljenek arra, hogy cselekedeteiket az evangélium szelleme hassa át, figyeljenek az egyházi tanítóhivatal által előadott tanításra, de óvakodjanak attól, hogy véleményalkotás tárgyát képező kérdésekben a saját nézetüket az egyház tanításaként adják elő.” Erdő Péter professzornak az e §-hoz fűzött magyarázata szerint: „A világi krisztushívők autonómiája a földi ország ügyeiben a világiak ez irányú önállóságának tiszteletben tartását jelenti a hierarchia részéről. Tehát a kánon a világiaknak ezt a jogát az egyház részéről biztosítja [...]. Ezért szükséges a szövegben azt is hangsúlyozni, hogy ezzel az önállósággal a tanítóhivatal (hitbeli és erkölcsi) útmutatása szerint kell élni.”¹⁰

A 748. kánon azt is kimondja, hogy: „1. §. Minden ember keresni tartozik az Istenre és az ő egyházára vonatkozó igazságot, és amit felismer, azt isteni törvény alapján köteles és egyben jogosult elfogadni és megőrizni. 2. §. Az embereket a katolikus hit elfogadására saját lelkiismeretük ellenére soha senki nem kényszerítheti.”¹¹

A 749. kánon alapján: „1. §. A tanítóhivatal terén a pápa hivatalánál fogva tévedhetetlen, amikor mint az összes krisztushívők legfőbb pásztorja és tanítója, akinek feladata, hogy testvéreit megerősítse a hitben, hitbeli vagy erkölcsi tanítást végleges módon elfogadandónak hirdet ki. 2. §. A tanítóhivatal terén tévedhetetlen a püspö-

⁹ Ld. II. könyv Az Isten népe, I. rész A krisztushívők, II. cím A világi krisztushívők kötelességei és jogai.

¹⁰ Vö. Szent II. JÁNOS PÁL pápa: Veritatis splendor kezdetű enciklika a Katolikus Egyház minden püspökének az Egyház erkölcstanának néhány alapvető kérdéséről, 1993. augusztus 6. In *AAS* 85 (1993) 1222–1225., 114–117. pontok. Magyarul megjelent: *Pápai Megnyilatkozások XXIV.*, (ford.: Diós István) Budapest, SZIT, 1993. 136–139. [a továbbiakban: VS]

¹¹ Valamint ld. CIC 748. k. magyarázata: „Az Istenre és egyházára vonatkozó igazság keresésének és a felismert igazság elfogadásának személyes erkölcsi kötelességéhez (DH 2) a krisztushívők esetében az egyház közösségében való megmaradás kötelessége járul (209. k. 1. §). Az igazság keresése kötelességének teljesítését szolgálja a kényszerből való mentesség biztosítása a hit elfogadása tekintetében (2. §, vö. DH 10).” A CIC 209. kánonjának 1. §-a szerint: „A krisztushívők kötelesek cselekvésmódjukban is mindig megőrizni a közösséget az egyházzal.”; Ld. még ERDŐ i. m. 396.: „Noha a hit elfogadásának szabadon kell történnie, a már elfogadott katolikus hithez való ragaszkodás egyáltalán nem fakultatív, hanem az egyház közösségén belül jogilag is megfogalmazott objektív erkölcsi kötelesség. Az ősi keresztény tradíció hangsúlyozza, hogy »azt kell keresni, amit Krisztus tanított, mindaddig, amíg meg nem találjuk, vagyis csak addig, amíg rá nem találtunk«. Valóban, különbséget kell tennünk a személyt emberi méltóságánál fogva megillető lelkiismereti- és vallásszabadság és a krisztushívőt mint illet az egyházban megillető szabadságok és jogok között. Aki Krisztus testének tagjává vált, Isten népében részese lett Krisztus hármas feladatának, meghívást kapott az egyházra bízott isteni küldetésben való részvételre, annak joga van arra, amit ez a hivatása megkíván, de Isten népén belül, krisztushívői minőségében nem lehet joga arra, ami ezzel a hivatással ellenkezik, vagyis a hittől, illetve az egyház közösségétől való elszakadásra. Sőt a krisztushívőknek alapvető kötelessége (vö. 209. k. 1. §), hogy mindig megőrizzzék az egyházzal a közösséget (communiót). Ezért a hitchagyó, az eretnek és a szakadár a hatályos egyházjog szerint is önmagától beálló kiközösítésbe esik (1364. k. 1. §). Mégis, az egyházjog mint ember iránt különös tiszteletet tanúsít az ilyen katolikus iránt is, hiszen mentesíti őt bizonyos törvények alól, pl. a házasságkötés formája és a valláskülönbség akadályai (1086. k. 1. §), valamint a vegyesvallás házassági tilalma (1124. k.) nem kötelezi azt, aki a katolikus egyházat formális aktussal elhagyta.”

kök testülete is, amikor a tanítóhivatalt az egyetemes zsinaton egybegyűlt püspökök gyakorolják, akik mint a hit és az erkölcs tanítói és bírái, az egész egyház számára egy hitbeli vagy erkölcsi tanítást véglegesen elfogadandónak nyilvánítanak; illetve amikor a világban szétszóródva, a közösségi kapcsolatot egymással és Péter utódával megőrizve, a római pápával egységben, hit vagy erkölcs dolgában hitelesen tanítva megegyeznek egy nézetben mint véglegesen elfogadandóban. 3. §. Tévedhetetlenül meghatározottnak csakis az a tanítás tekintendő, amelyről ez nyilvánvalóan biztos.”¹²

A 750. kánon pedig a következőképpen rendelkezik: „1. § Isteni és katolikus hittel kell hinni mindazt, amit Isten leírt vagy áthagyományozott igéje, vagyis az egyházra bízott egyetlen hitletétemény tartalmaz, és amit egyszersmind akár az egyház ünnepléses, akár pedig rendes és egyetemes tanítóhivatala mint Istentől kinyilatkoztatottat terjeszt elő; ez a rendes és egyetemes tanítóhivatal pedig abban nyilvánul meg, hogy valamit a krisztushívők a szent tanítóhivatal vezetése alatt közösen elfogadnak; tehát mindenki köteles elkerülni minden olyan tanítást, ami ezekkel ellenkezik. 2. §. Szilárdan el kell fogadni és vallani kell összességében és részleteiben mindazokat az igazságokat, melyeket az egyház hit és erkölcs dolgában meghatározó módon tanít, ti. amelyek szükségesek ahhoz, hogy a hitletéteményt szentül őrizni és hűségesen magyarázni lehessen; ellenkezik tehát a katolikus egyház tanításával az, aki e tételek definiált voltát tagadja.” (Azokat a tanítóhivatali megnyilatkozásokat, amelyek az isteni és katolikus hit tárgyát meghatározzák, a 749. kánon sorolja fel.)¹³

¹² Ld. még a CIC 336. kánonja: „A püspökök testülete, amelynek feje a pápa, tagjai a püspökök a szentségi felszentelés és a testület fejéhez és tagjaihoz fűződő hierarchikus közösség alapján, és amelyben az apostolok testülete állandóan fennmarad, fejével együtt és soha nem a fő nélkül, szintén hordozója az egész egyházra szóló legfőbb és teljes hatalomnak.”

¹³ Ld. még ERDŐ i. m. 397–398.: „A hitbeli engedelmisséggel kapcsolatban fel szokott merülni a kérdés: nem lehetetlenség-e lélektanilag engedelmisségből elhinni valamit. Mivel a hit aktusa a kegyelem és a szabadakarat együttműködésével végbemenő cselekedet, nem pusztán kegyelmi kényszerhatásból vagy egyszerű értelmi belátásból fakad. Ahol pedig a szabadakarat működik, tere lehet a kötelezettségnek (vö. I. Vatikáni Zsinat: Const., *Dei Filius* 3. In: DS 3008–3010). Ugyancsak gyakori kérdés, miért nem engedi meg az egyház a tagjainak, hogy közösségét és hitét elhagyják, ha már nem hisznek az egyházi tanításban. Mint fentebb említettük, a hit és az egyházi közösség megőrzésének kötelezettsége magának az egyháznak a természetéből fakad. Az egyház ugyanis Krisztusnak, a főnek és azoknak az embereknek a közössége, akik valamiképpen már elfogadták az üdvösségre szóló isteni meghívást. Az egész egyház célja a világ üdvössége. Így az egyház kebelén belül már nem lehet megengedett dolog az elszakadás ettől a néptől, sem az isteni meghívás elutasítása. A kinyilatkoztatott igazság, valamint Krisztus meg az egyház kegyelemkövetítő szerepének hatékonysága objektív értékek. Még ha egy-egy konkrét esetben elveszitheti is valaki keresztény meggyőződését, talán még súlyos szubjektív felelősség nélkül is, az egyház igazságának és misztériumának objektív értéke határt szab az egyházi törvényhozónak ebben a tekintetben: az egyház nem illetékes arra, hogy a saját küldetésével ellenkező törvényeket hozzon (lásd fent 30. §. 2., 1; és alább 92. §. 1).” A CIC 751. kánonja meghatározza az eretnokség, a hitehagyás és a szakadarság fogalmát: „Az eretnokség valamely isteni és katolikus hittel elfogadandó igazságnak a keresztség felvétele után való makacs tagadása vagy a róla való makacs kétkedés; a hitehagyás a keresztény hit teljes elutasítása; a szakadás a pápának való alárendeltség vagy a neki alárendelt egyháztagokkal való közösség megtagadása.”; vö. CIC 1364. kánon: „1. §. A hitehagyó, az eretnek vagy a szakadár önmagától beállók kiközösítésbe esik, fenntartva a 194. kán. 1. § 2. sz.-ának előírását; a klerikust ezen felül még az 1336. kán. 1. § 1., 2. és 3. sz.-ában említett büntetésekkel is lehet

A 752. és a 753. kánon szerint: „Ha nem is a hitbeli hozzájárulással, de mégis az értelem és az akarat vallásos meghajlásával kell fogadnunk azt a tanítást, amit akár a pápa, akár a püspökök testülete a hitről vagy az erkölcsről hirdet, mikor hiteles tanítóhivatalát gyakorolja, még ha nem akarja is ezt a tanítást véglegesen kötelezően kijelenteni; tehát a krisztushívőknek kerülniük kell azt, ami ezzel nem egyezik meg.” „Azok a püspökök, akik közösségben vannak a testület fejével és tagjaival, akár egyénileg, akár püspöki konferenciákon vagy részleges zsinatokon közösen, noha a tanításban nem rendelkeznek tévedhetetlenséggel, mégis a gondjukra bízott krisztushívőknek hit dolgában hiteles tanítói és mesterei; a krisztushívők kötelesek püspökük hiteles tanítóhivatalának a lélek vallásos meghajlásával való elfogadására.”¹⁴

A II. Vatikáni Zsinatnak az Egyházzól szóló, *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúciója a püspöki szolgálatról és a tanítás feladatáról az alábbiakat tartalmazza:

„A püspökök mint az apostolok utódai az Úrtól, kinek átadatott minden hatalom a mennyben és a földön, küldetést kaptak arra, hogy tanítsanak minden nemzetet, és hirdessék az evangéliumot minden teremtménynek, hogy az összes ember a hit, a keresztség, valamint a parancsolatok teljesítése által elnyerje az üdvösséget (vö. Mt 28,18; Mk 16,15-16; ApCsel 26,17). E küldetés betöltéséhez az Úr Krisztus megígérte az apostoloknak a Szentlelket, és pünkösd napján az égből elküldte, hogy a Szentlélek erejével az Úr tanúi legyenek a Föld határáig a nemzetek, a népek és a királyok előtt (vö. ApCsel 1,8; 2,1; 9,15). Az a hivatal azonban, melyet az Úr népe pásztoraikra bízott, igazi szolgálat, melyet a Szentírásban hangsúlyosan „diakoniának”, azaz szolgálatnak neveznek (vö. ApCsel 1,17,25; 21,19; Róm 11,13; 1Tim 1,12).

büntetni. 2. §. Ha a tartós macacsság vagy a botrány súlyossága indokolja, más büntetéseket is hozzá lehet ezekhez adni, beleértve a klerikusi állapotból való elbocsátást is.”; ld. még ERDŐ i. m. 399.

¹⁴ Ld. a CIC 754. k.: „Minden krisztushívő köteles megtartani azokat a rendelkezéseket és határozatokat, amelyeket a törvényes egyházi hatóság hoz a tanítás előterjesztésére és a téves vélemények megbélyegzésére, különösképpen pedig azokat, amelyeket a római pápa vagy a püspökök testülete bocsát ki.” CIC 755. k.: „1. §. A püspökök egész testületének és az Apostoli Szentszéknek különösen feladata, hogy előmozdítsák és irányítsák a katolikusok részvételét az ökumenikus mozgalomban, melynek célja az összes keresztények között az egység helyreállítása, melynek munkálására az egyház Krisztus akaratából köteles. 2. §. Ugyancsak a püspökök és a jognak megfelelően a püspöki konferenciák feladata, hogy ezt az egységet előmozdítsák, és amennyire a körülmények szükségessé vagy ajánlatossá teszik, gyakorlati szabályokat alkossanak a legfőbb egyházi hatóság előírásainak figyelembevételével.” Vö. CIC 212. k. 1. §: „Amit a szent pástörök mint Krisztus képviselői a hit tanítóiként kijelentenek vagy az egyház vezetőiként elrendelnek, azt a krisztushívőknek, felelősségük tudatában, keresztény engedelmséggel követniük kell.”; valamint az e kánonhoz fűzött magyarázat: „[...] A felelősség tudatában való engedelmséggel azt jelenti, hogy nem egyszerűen azért kell engedelmeskedni, mert parancsoltak valamit, hanem azért, mert törvényesen parancsolták, továbbá hogy kezdeményező módon kell engedelmeskedni, mikor a parancs teret enged a saját kezdeményezéseknek is. Vagyis mikor a parancs törvényes, együttműködő lelkölettel kell engedelmeskedni (Código EUNSA 175). A parancs akkor törvényes, ha a hatóság hatáskörén belül adta ki (vö. pl. JONE III, 490). Az engedetlenség a CIC szerint büntetendő cselekmény (1371. k.); CIC 1371. kánon: „Megfelelő büntetéssel büntetendő: 1. aki az 1364. kán. 1. §-ában említett esetben kívül a pápától vagy az egyetemes zsinattól elítélt tanítást tanít, vagy a 750. kán. 2. §-ában, vagy a 752. kán.-ban említett tanítást macacsul elutasít, és az Apostoli Szentszékől vagy az ordináriustól kapott figyelmeztetés után ezt nem vonja vissza; 2. aki az Apostoli Szentszék, az ordinárius vagy az előjárók törvényes parancsának vagy tilalmának más módon nem engedelmeskedik, és figyelmeztetés után is kitart az engedetlenségben.”; LG 37.; UR 5.; ERDŐ i. m. 399.

A püspökök kánoni küldetése történhet törvényes szokások alapján, melyeket nem vont vissza az Egyház legfőbb és egyetemes hatalma; vagy olyan törvények alapján, melyeket ugyanez a tekintély hozott vagy elismert; vagy közvetlenül Péter utóda által. Püspököt nem lehet beiktatni hivatalába, ha a pápa ezt ellenzi, vagy megtagadja tőle az apostoli közösséget.”¹⁵

„A püspökök fő hivatalai közt kimagaslik az evangélium hirdetése. A püspökök ugyanis a hit hírnökei, akik új tanítványokat vezetnek el Krisztushoz; hiteles, azaz Krisztus tekintélyével bíró tanítók, akik a rájuk bízott népnek hirdetik a hitet, melyet el kell fogadni és az erkölcsi életre kell alkalmazni; a Szentlélek világosságával magyarázzák és termékennyé teszik a hitet, újat és régít hozva elő a kinyilatkoztatás kincseiből (vö. Mt 13,52); s éberren elhárítják a nyájat fenyegető tévedéseket (vö. 2Tim 4,1-4). A római pápával közösségben tanító püspököket mindenkinek úgy kell tisztelnie, mint az isteni és katolikus igazság tanúit; a hívőknek pedig egyet kell érteniük a nyilatkozattal, melyet hit és erkölcs dolgában püspökük Krisztus nevében terjeszt elő, és a lélek vallásos engedelmisségével kell ragaszkodniuk hozzá. Az értelem és akarat e vallásos engedelmisségét különös módon tanúsítani kell a római pápa Tanítóhivatala iránt, még akkor is, ha nem „ex cathedra” beszél; azaz tisztelettel el kell ismerni legfőbb Tanítóhivatalát, őszintén ragaszkodni kell tételeihez, elgondolása és akarata szerint, ami az okmányok jellegéből, ugyanazon tanítás gyakori megismétléséből vagy a fogalmazás módjából ismerhető meg.

Jóllehet az egyes püspökök külön-külön nem rendelkeznek a tévedhetetlenség isteni ajándékával, amikor szerte a földkerekségen közösségben vannak egymással és Péter utódával, és hit és erkölcs dolgairól tekintéllyel egy véglegesnek tekintett tételben megegyeznek, tévedhetetlenül hirdetik Krisztus tanítását. Ez még nyilvánvalóbb akkor, amikor egyetemes zsinatra egybegyűlve az egész Egyház számára a hit és erkölcs tanítói és bírái, akiknek végzéseikhez hívő engedelmisséggel kell ragaszkodni.

Ez a tévedhetetlenség, mellyel az isteni Megváltó Egyházát a hit és erkölcs tanításában föl akarta ruházni, az isteni kinyilatkoztatás szentül megőrzendő és hűségesen előadandó letéteményének körére terjed ki. A római pápa, a püspöki kollégium feje hivatalból rendelkezik a tévedhetetlenséggel, amikor mint az összes Krisztus-hívő legfőbb pásztora és tanítója, aki megerősíti testvéreit a hitben (vö. Lk 22,32), hit vagy erkölcs kérdésében végérvényes tételt hirdet ki. Ezek a tanbeli döntések magából a pápából és nem az Egyház egyetértéséből fakadóan megmásíthatatlanok, mert a Szentlélek Szent Péter személyében megígért támogatásával terjesztette elő; ezért nem szorulnak senki más jóváhagyására és nem tűnnek más ítélőszékhez való fellebbezést. Ilyenkor ugyanis a római pápa nem mint magánszemély nyilvánít véleményt, hanem mint az egyetemes Egyház legfőbb tanítója – akiben egyedülálló módon van meg az Egyház tévedhetetlenségi karizmája – fejt ki vagy védi meg a katolikus hit tanítását. Az Egyháznak ígért tévedhetetlenség megvan a püspökök testületében is, amikor Péter utódával együtt gyakorolja a legfőbb Tanítóhivatalat. Mindeme döntések sohasem maradhatnak az Egyház hozzájárulásának válasza nélkül ugyanannak a Szentléleknek működése következtében, mellyel Ő Krisztus egész nyáját őrzi és gyarapítja a hit egységében.

¹⁵ Ld. LG 24.

Amikor pedig akár a római pápa, akár a püspökök testülete vele együtt meghatároz egy tételt, a kinyilatkoztatás alapján terjeszti elő. Mivel pedig a kinyilatkoztatást írásban vagy a püspökök törvényes utódlása s elsősorban magának a római pápának gondoskodása révén hagyományként épségben adják tovább, és az igazság Lelkének világosságánál az Egyházban szentül őrzik és hűségesen tanítják, ezért mindenkinek csatlakoznia és igazodnia kell hozzá. Kellő föltárásán és helyes megfogalmazásán a római pápa és a püspökök megfelelő eszközökkel, nagy odaadással munkálkodnak, amint azt hivataluk és az ügy fontossága megkívánja, új, nyilvános kinyilatkoztatást pedig, mintha a hit isteni letéteményéhez tartoznék, nem fogadnak el.”¹⁶

A fentiek alapján látható, hogy: „Az egyház nevében való hivatalos tanítói tevékenység krisztusi tekintéllyel felruházott hordozói a pápa és a püspökök, akik az egyház hitét hitelesen és kötelező erővel tanúsítják. A különféle egyházi szervek különböző jellegű tanítói megnyilatkozásainak jogi-teológiai súlya más és más.”¹⁷

„A tanítóhivatal – amint a mondottakból kitűnik – nem csupán erkölcsi tekintéllyel adja tovább, fejti ki és magyarázza a hitletéteményt, hanem megnyilatkozásai műfajuknak megfelelő jellegű és mértékű jogi kötelező erővel is rendelkeznek (vö. 750. és 752. k.). A CIC külön is hangsúlyozza (754. k.), hogy az illetékes egyházi hatóságnak a katolikus tanítás előterjesztésére, vagy a téves vélemények elvetésére kiadott rendelkezései (constitutiones) vagy határozatai (decreta) jogilag kötelező erejűek.”¹⁸

A kánonjogi relevanciához az is hozzátartozik, hogy az Egyház erkölcsi tanítása egyházi törvények által is megjelenik.¹⁹ A pápai törvények manapság használatos legfontosabb műfajmegjelölései: a) az apostoli rendelkezés (constitutio apostolica: pl. az élet- és családvédelem témakörében is rendkívül releváns Katolikus Egyház Katekizmus francia nyelvű kiadását 1992. október 11-én elrendelő, Fidei depositum kezdetű apostoli rendelkezés); b) a motu proprio (pl. az 1983. évi CIC-et – 1998. május 18-án – módosító, Ad tuendam fidem kezdetű motu proprio); c) az apostoli levél (litterae apostolicae: pl. a Katolikus Egyház Katekizmus latin nyelvű kiadását 1997. augusztus 15-én elrendelő, Laetamur magnopere kezdetű apostoli levél).²⁰ A törvény módjára kiadott hiteles törvényt magyarázatok válasza (responsum) néven jelennek meg²¹ (pl. a

¹⁶ Ld. LG 25. A püspöki kollégiumról és a kollégium fejről az LG 22. szól.

¹⁷ Ld. ERDŐ i. m. 397–399.

¹⁸ Ld. ERDŐ i. m. 398–399.

¹⁹ Vö. pl. CIC 29. kánon: „Az általános határozatok, melyekben az illetékes törvényhozó közös előírásokat szab meg egy olyan közösség számára, melynek törvény adható, valójában törvények, és velük kapcsolatban a törvényekről szóló kánonok előírásai az irányadók”; 30. kánon: „Olyan általános határozatot, melyről a 29. kán. szól, nem hozhat az, aki csak végrehajtói hatalommal rendelkezik, kivéve ha erre különös esetekben a jog előírásai szerint az illetékes törvényhozó kifejezetten felhatalmazza, és ha megtartja a felhatalmazásban foglalt feltételeket.”; ERDŐ i. m. 91–95.

²⁰ Ld. ERDŐ i. m. 94.

²¹ Ld. CIC 16. kánon: „1. §. A törvényeket hitelesen magyarázza a törvényhozó és az, akit ő a hiteles törvényt magyarázatra felhatalmazott. 2. §. A törvény módjára kiadott hiteles törvényt magyarázatnak ugyanolyan érvénye van, mint magának a törvénynek, és ki kell hirdetni; visszamenő hatálya van akkor, ha a törvény önmagukban biztos szavait csak megvilágítja; ha a törvényt leszűkíti, kiterjeszti vagy a kétes szöveget magyarázza, nincs visszamenő hatálya. 3. §. A bírói ítélet vagy meghatározott ügyben hozott közigazgatási intézkedés módján adott törvényt magyarázat nem rendelkezik

Pápai Kódexmagyarázó Bizottságnak az 1983. évi CIC – eredményes magzatelhajtást büntetni rendelő – 1398. kánonjához fűzött magyarázata²²). Az Apostoli Szentszék hatóságaitól kiadott általános határozatok, amelyek lényegüket tekintve szintén törvények (ld. 1983. évi CIC 29. kánon), a határozat (decretum) műfajmegjelölést viselik.²³

3. Élet- és családvédelmi tanítóhivatali megnyilatkozások

Az élet- és családvédelem területén, az említettek szerinti kánonjogi relevanciával megemlíthendők például: a II. Vatikáni Zsinat *Gaudium et spes* kezdetű konstitúciója,²⁴ Boldog VI. Pál pápa *Humanae vitae* kezdetű enciklikája,²⁵ Szent II. János Pál pápa *Evangelium vitae* kezdetű enciklikája,²⁶ a Hittani Kongregáció *Donum vitae* és *Dignitas personae* kezdetű instrukciója,²⁷ valamint a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2003. évi, Az élet kultúrájáért című bioetikai körlevele,²⁸ amelyekből az alábbiakban – a terjedelmi keretekre tekintettel – mindössze néhány részt emelek ki, de mélyebb megértéséhez szívből ajánlom e megnyilatkozások alaposabb tanulmányozását.

1. A *Gaudium et spes* kezdetű konstitúció Második részének Első fejezete a házasság és a család méltóságának megbecsülésével foglalkozik.²⁹ E zsinati dokumentum is hangsúlyozza: „A keresztény házastársak tartsák szem előtt, hogy nem cselekedhet-

törvényerővel, és csak azokat a személyeket, illetve dolgokat köti, akik vagy amelyek számára kiadták.”; ERDŐ i. m. 100–101., ill. 94.

²² Ld. AAS 80 (1988) 1818–1819. A Pápai Kódexmagyarázó Bizottság hiteles törvényt magyarázata értelmében magzatelhajtás alatt, amelyről a CIC 1398. kánonjában van szó, a magzat bármilyen módon és bármilyen időben, a fogantatás pillanatától (pl. in vitro) történő szándékos megölése értendő.

²³ Ld. ERDŐ i. m. 94.

²⁴ Ld. GS.

²⁵ Ld. Boldog VI. PÁL pápa: *Humanae vitae* kezdetű enciklika a gyermekvállalásról (a helyes születésszabályozásról), Róma, 1968. július 25. AAS 60 (1968) 468–491., *Enchiridion Vaticanum* Bologna, 1968. 1621–1661., magyarul: „*Amit Isten egybekötött*” Budapest, SZIT, 1986. 79–96. (a továbbiakban: HV); vö. *Vigilia*, 33., (1968/11) 721–734.

²⁶ Ld. Szent II. JÁNOS PÁL pápa: *Evangelium vitae* kezdetű enciklika az élet védelméről, 1995. március 25. AAS 87 (1995) 401–522., magyarul: *Pápai Megnyilatkozások XXVI.*, Budapest, SZIT, 1995. (a továbbiakban: EV).

²⁷ Ld. HITTANI KONREGÁCIÓ: *Donum vitae* kezdetű instrukció a kezdődő emberi élet tiszteletéről és az utódnemzés méltóságáról, 1987. február 22. AAS 80 (1988) 70–102. (fordította: Gresz Miklós, www.katolikus.hu/roma/bioetika) [a továbbiakban: *DonumV*]; HITTANI KONREGÁCIÓ: *Dignitas personae* kezdetű instrukció, 2008. szeptember 8. AAS 100 (2008) 858–887., CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE: *Istruzione Dignitas personae su alcune questioni di Bioetica*. Roma, Libreria Editrice Vaticana, 2008. 56. (a továbbiakban: DP).

²⁸ Ld. MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA: *Az élet kultúrájáért – A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele a bioetika néhány kérdéséről*. Budapest, SZIT, 2003. (a továbbiakban: MKPK bioetikai körlevele). E körlevelet a Püspöki Konferencia püspök tagjai egyhangúan fogadták el, ezért azt az Apostolos suos kezdetű motu proprio rendelkezése alapján az Apostoli Szentszéknek nem kellett felülvizsgálnia [ld. AAS 90 (1998) 657. (1998. május 21. IV. 1–2.)].

²⁹ Ld. GS 47–52.

nek önkényesen. Az isteni törvény szerint tájékozódó lelkiismeretükhöz kell igazodniuk, készségesen hallgatva az Egyház Tanítóhivatalára, mely az isteni törvényt az evangélium fényénél hitelesen értelmezi.”³⁰ „Az életet [...] a fogantatástól kezdve a legnagyobb gonddal oltalmazni kell: az abortusz és a csecsemőgyilkosság szégyenletes gaztett.”³¹ „Az Egyház gyermekeinek [a kifejtett] elvekre támaszkodva a születés-szabályozás terén nem szabad olyan utakra lépniük, melyeket a Tanítóhivatal az isteni törvény magyarázatában elítél.”³² A konstitúció Első részének az emberek közösségét tárgyaló Második fejezete – az emberi személy iránti tiszteletről külön is szólva – ugyancsak kimondja, hogy: „[...] minden, ami az élet ellen irányul: az emberölés bármely formája, a népirtás, az abortusz, az eutanázia és a szándékos öngyilkosság [...] – mindezek és a hozzájuk hasonlók kétségtelenül szégyenletes gaztettek, [...]”³³

2. Boldog VI. Pál pápa *Humanae vitae* kezdetű enciklikája³⁴ is hangsúlyozza, hogy: „A szülői felelősség [...] magával hordozza az objektív erkölcsi renddel való mélyebb kapcsolatot. Ezt a rendet Isten határozta meg, s hűséges értelmezője a helyes lelkiismeret. A szülői feladat felelős megoldása [...] megköveteli, hogy a házastársak teljesen ismerjék kötelességeiket Isten, önmaguk, családjuk és a társadalom iránt, mindig megőrizve az értékek helyes rendjét. Ebből adódik, hogy az élet továbbadásának feladatában a házastársak nem követhetik a saját véleményüket úgy, mintha egyénileg és teljesen szabadon határozhatnák meg a tisztességes utakat, amelyeken járnak. Ellenkezőleg: tetteiket a teremtő Isten terveihez kell alkalmazniuk, amelyet részben a házasság és a házasság élet természetéé mond el nekik, részben pedig az Egyház állandó tanítása hirdet.”³⁵ „[...] az Egyház [...] azt tanítja, hogy a házasság minden aktusának alkalmasnak kell lennie az

³⁰ Ld. GS 50.

³¹ Ld. GS 51.

³² Ld. GS 51. Vö. GS 87.: „[...] Mivel pedig sokan állítják, hogy minden eszközzel és a közhatalom bármely beavatkozásával radikálisan és mindenképpen csökkenteni kell a Föld vagy legalábbis bizonyos nemzetek szaporodását, ezért a Zsinat nyomatékosan kér mindenkit, hogy tartózkodjék azoktól az akár államilag, akár magánkezdeményezésre ajánlott, olykor kötelezővé tett megoldásoktól, melyek ellene mondanak az erkölcsi törvényeknek. Az embernek ugyanis a házassághoz és a gyermeknemzéshez való elidegeníthetetlen joga értelmében a szülők helyes megítélésétől függ annak eldöntése, hány gyermeket kívánnak világra hozni, ez semmiképpen sem bízható a közhatalom ítéletére. Ámde a szülői megítélés feltételezi a helyesen kialakított lelkiismeretet. Ezért igen fontos, hogy mindenki számára lehetővé váljék annak a helyes és valóban emberi felelősségnek ébrentartása, mely a hely és a kor követelményeit figyelembe véve igazodik az isteni törvényhez. Ehhez viszont az szükséges, hogy mindenütt javuljanak a nevelési és társadalmi viszonyok, és főleg, hogy vallásos képzésben, vagy legalábbis teljes értékű erkölcsi oktatásban részesüljenek az emberek. Tájékozottság is őket okosan azokról a módszerekről, melyeket a természettudományos fejlődés derített föl, s melyek segíthetik a házastársakat a születésszabályozásban. Szükséges azonban, hogy a módszerek megbízhatók legyenek, és nyilvánvalóan összhangban álljanak az erkölcsi renddel.”

³³ Ld. GS 27. Vö. VS 80.

³⁴ Ld. HV. Vö. Szent II. JÁNOS PÁL pápa: *Familiaris consortio* kezdetű apostoli buzdítás az egész katolikus Egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez a keresztény család feladatairól a mai világban, 1981. november 22. *AAS* 74 (1982) 81–191., magyarul: *Pápai Megnyilatkozások* V., Budapest, SZIT, 1982. (a továbbiakban: FC).

³⁵ Ld. HV II. 4.; GS 50–51.

emberi élet továbbadására.”³⁶ „[...] mindenképpen téved az, aki a házasság élet egészében előforduló termékeny aktusokkal igazolhatónak véli a szándékosan terméketlenné tett aktusokat, amelyek természetüknél fogva erkölcstelenek.”³⁷

„A születésszabályozás helyes és tisztességes gyakorlása elsősorban azt követeli a hitvesektől, hogy tökéletesen ismerjék a család és az élet javait, értékeljék ezeket, és szokják meg, hogy önmagukon és indulataikon tökéletesen tudjanak uralkodni. Az értelem és a szabadakarat ösztönök feletti uralmához kétségtelenül aszkézisre van szükség, hogy a házasság sajátos szeretetének megnyilvánulásai a helyes rendnek megfeleljenek: erre az aszkézisre különösen az időszakos önmegtartóztatásban van szükség. A házastársak tisztaságának ez a sajátos fegyelve nemcsak nem árt szeretetüknek, hanem egy nagyobb emberi értékkel is megajándékozta őket. Jóllehet ez a fegyvelm állandó erőfeszítést kíván, üdvös erejével a hitvesek tökéletesen kiművelik és lelki javakkal gazdagítják egymást. E fegyvelm meghozza a család számára a nyugalom és derű gyümölcsét, s megkönnyíti más nehézségek viselését is; táplálja a házastársak egymás iránti figyelmességét és egymással való törődését, segíti őket önzésük legyőzésében, mely akadályozza az őszinte szeretetet, és jobban elmélyíti felelősségérzetüket; végül bensőséges és hatékony tekintélyt biztosít a szülőknek a gyermeknevelésben, miközben a gyermekek az idő múlásával megfelelően gondolkodnak az igazi emberi értékekről és testi-lelki képességeikkel derűsen és harmonikusan élnek.”³⁸

3. Szent II. János Pál pápa *Evangelium vitae* kezdetű enciklikájában ez áll: „[...] azzal a tekintéllyel, amelyet Krisztus adott Péternek és utódainak, a Püspökökkel közösségben, akik a legkülönbözőbb módokon elítélték az abortuszt és az említett konzultációk során szerte a világon egyetértettek e tanítással, kinyilvánítom, hogy a közvetlen abortusz, melyet célként vagy eszközként szándékolnak, mindig az erkölcsi rend súlyos felforgatása, mert egy ártatlan emberi élet előre megfontolt kioltása. E tanítás a természetes erkölcsi törvényen és a Szentírás alapján alapszik, az Egyház Hagyománya

³⁶ Ld. HV II. 5. Részletesen ld. uo. 6–12., III. 6.

³⁷ Ld. uo. II. 8.

³⁸ Ld. uo. III. 3., vö. uo. 7.; GS 48–51.; LG 35., 41.; AA 11. A termékenység-szabályozás témaköréhez ld. még pl. Szent II. János Pál pápa: Beszéd a házasság, család és termékenység problémáival foglalkozó két kongresszus résztvevőire, 1984. június 8. In: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* 7 (1984) 1664–1665.; Szent II. János Pál pápa: Beszéd egy, a természetes módszer oktatóit képző tanfolyam résztvevőire, 1992. január 10. *L'Osservatore Romano*, 1992. január 11.; EV 13., 23., 43., 97.; FC 30., 32–35.; EGÉSZSÉGÜGY PÁPAI TANÁCSA: *Az Egészségügyben Dolgozók Chartája*. Vatikánváros, 1994., magyarul: *Római Dokumentumok IX. Az Egészségügy Pápai Tanácsa dokumentuma*. Budapest, SZIT, 1998. (a továbbiakban: EDC) 15–20.; CSALÁD PÁPAI TANÁCSA: *A gyóntató atyák Vademecuma a házassági erkölcs néhány kérdésében*. 1997. február 12., magyarul: *Római Dokumentumok XII*. Budapest, SZIT, 1999., pl. 2.4.: „Az Egyház állandóan tanította, hogy a fogamzásgátlás, azaz a szándékosan terméketlenné tett aktus bűnös cselekedet. Ezt a tanítást definitívnek és változtathatatatlannak kell tekinteni. A fogamzásgátlás súlyosan ellenkezik a házassági tisztasággal; ellentmond mind az élet továbbadásának (a termékenységnek) mind a házastársak kölcsönös odaadásának (az egyesülésnek); megsebzí igaz szeretetüket és tagadja Isten szuverén hatalmát az emberi élet továbbadása fölött.”, továbbá 3.13–14.; APOSTOLI SZENTSZÉK: *Családjogi Charta*, 1983. október 22. 3. *L'Osservatore Romano*, 1983. november 29.

továbbadta, és tanítja a rendes és egyetemes Tanítóhivatal.”³⁹ továbbá: „[...] összhangban Elődeim tanításával és közösségben a katolikus Egyház Püspökeivel megerősítem, hogy az eutanázia Isten Törvényének súlyos megsértése, mert egy emberi személy szándékos megölése, ami erkölcsileg elfogadhatatlan. E tanítás a természetes erkölcsi törvényen és a Szentírásan alapszik, az Egyház Hagyománya továbbadta, és tanítja a rendes és egyetemes Tanítóhivatal.”⁴⁰

4. A Hittani Kongregáció *Donum vitae* és *Dignitas personae* kezdetű instrukciója szerint is minden emberi lény a fogantatás pillanatától a természetes halálig a személy méltóságával rendelkezik. Az emberi lény a létezése első szakaszaiban sem tekinthető pusztán a sejtjei összességének. Az embrió saját genetikai identitással bír, folyamatosan fejlődik, létének első pillanatától az a feltétlen tisztelet illeti meg, amellyel az ember testi és lelki egységének erkölcsileg tartozunk. Az embert fogantatásának pillanatától személyként, annak méltóságával kell tisztelni, elismerve személyi jogait, mindenekelőtt az élethez való sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogát.⁴¹ Ennek a természetes erkölcsi törvénnyel egyező megerősítésnek minden jogrendszer alapjának kell lennie.⁴²

A terméketlenség orvoslásának határait, az ún. mesterséges megtermékenyítési technikák elfogadhatatlanságának okait illetően a tanítóhivatali megnyilatkozások hangsúlyozzák, hogy az orvosi technikák alkalmazása során is tiszteletben kell tartani minden emberi lény élethez és méltóságához, testi-lelki épséghez, egészséghez való jogát, a fogantatás pillanatától a természetes halálig; a házastársi méltóságot, hűséget, a házasság egységét, hogy a házastársak csak egymás által váljanak apává és anyává; a gyermek ama jogát, hogy házasságban és házasság által (a házaspár sajátos és kizárólagos aktusával) foganjon és szülessen a világra; az élet továbbadását nem szabad elválasztani a házastársi aktustól, az emberi lényt nem szabad „laboratóriumi termék” szintjére süllyeszteni (a gyermek nem akarható úgy, mint valami tárgy). A nemzésre irányuló orvosi technikák annyiban utasítandók el, amennyiben ezeket az értékeket, normákat sértik, illetve veszélyeztetik; vagyis nem azért, mert mesterségesek. Azok az eszközök, beavatkozások megengedettek, amelyek nem helyettesítik a házastársi aktust, hanem megkönnyítik azt, segítik annak természetes célját elérni.⁴³

³⁹ Ld. EV 62. Vö. LG 25.

⁴⁰ Ld. EV 65. Vö. LG 25.

⁴¹ Ld. DP 4., 10.; vö. *DonumV* Bevezetés 3., I. 1., III.; CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE: Dichiarazione sull'aborto procurato. *AAS* 66 (1974) 730–747., 12–13 pont.

⁴² Ld. DP 5.; *DonumV* III.

⁴³ Ld. DP 12–13.; vö. *DonumV* Bevezetés 3. („Questi interventi non sono da rifiutare in quanto artificiali.”), 4–5., I. 1., 5–6., II. A. 1–3., B. 4–7., III.; GS 51.; FC 11.; CIC 1056. és 1134. kánon. Részletesen ld. HÁMORI Antal: A Hittani Kongregáció *Dignitas personae című* instrukciója. *Magyar Sion*, 6 (48), (2012/1) 96–103.; HÁMORI Antal: *Dignitas personae* (a Hittani Kongregáció bioetikai útmutatásának ismertetése) – A Review of the Bioethical Instruction *Dignitas Personae* of the Congregation for the Doctrine of the Faith. *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója*, 28., (2011/1) 8–17. Ld. még HÁMORI Antal: A Hittani Kongregáció művi abortuszról szóló nyilatkozatának ismertetése (Review of a Declaration of the Congregation for the Doctrine of the Faith on Artificial Abortion). *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója*, 28., (2011/2) 54–57.; HÁMORI

Az egyházi útmutatás a megengedett orvosi eszközök, beavatkozások (pl. hormonális gyógyítás, ivarvezeték elzáródásának helyreállítása) mértékletes megfontolása mellett a megfelelő örökbefogadási eljárás és a meddőség megelőzésének támogatására is kitér.⁴⁴

5. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2003. évi, Az élet kultúrájáért című bioetikai körlevele az 1983. évi CIC 753. kánonja szerinti, hiteles tanítóhivatali megnyilatkozásként instrukció jelleggel összefoglalja a bioetika aktuális kérdéseit. Célja, hogy az élet védelmét eredményező szemléletváltáshoz – a hit tanítása útján – hozzájáruljon.⁴⁵ E küldetést különösen azon élet elleni támadások teszik aktuálissá, amelyek a leggyengébbek és a legvédtelenebbek, a legkiszolgáltatottabbak – a születő gyermekek és a haldokló betegek – élete ellen irányulnak.⁴⁶

4. Összegzés

Az említettek szerinti kánonjogi relevanciával, isteni és katolikus hittel (hitbeli hozzájárulással), illetve az értelem és az akarat (a lélek) vallásos meghajlásával való elfogadással (vö. 1983. évi CIC 750., 752. és 753. kánon): minden magatartás tilos, ami sérti az emberi méltóságot; különösen elítélendő az ártatlan emberi lény életének szándékos és közvetlen kioltása; az emberi életet a fogantatás pillanatától a természetes végéig védeni kell. Mindez az orvostudományi kutatások területén is igaz. Az emberi embrióknak alanyi joga van az élethez és méltósághoz.

Az Egyház kötelességének tartja szólni azokért, akiknek nincsen hangja. A tanítóhivatali megnyilatkozásaival is ezt teszi, előmozdítandó az élet új kultúráját, amelyben az emberek az emberi életet a kifejtettek szerint tisztelik és szeretik, meghívva erre minden jóakarátú személyt (olyan értékekről van szó, amelyek a természetes ész fényével befogadhatók); mert Isten mindig felajánlja a szükséges kegyelmet ahhoz, hogy megtartsuk parancsait, és minden emberi lényben, főképp a legkisebbekben, magával Krisztussal találkozunk (vö. Mt 25,40).⁴⁷

Antal: A Hittani Kongregáció művi abortuszról szóló 2009. július 11-i nyilatkozata. *Magyar Bioetikai Szemle*, 17., (2011/1) 35–37.

⁴⁴ Ld. DP 13.; vö. DonumV II. B. 8.; FC 14.

⁴⁵ Ld. MKPK bioetikai körlevele 2.

⁴⁶ Ld. MKPK bioetikai körlevele 4–6., 12., 14.; EV 7–28.; vö. GS 36.

⁴⁷ Ld. DP 36–37.; vö. DonumV Bevezetés 1., III., Konklúzió.